

Klaidos fenomenas ir jį apmąstantis tūlas žmogus / Phaenomenon erroris et muti cogitantis / Klaidos ir kvailo mąstymo fenomenas

Monika Radžiūnaitė

mo.radziunaite@gmail.com

Straipsnyje analizuojamas klaidų fenomenas ir jų apraiškos bei taikymas kūrybinėje praktikoje, akcentuojant pozityvias jų įveiklinimo galimybes. Kūrybinės praktikos kontekste apmąstomos klaidos tampa sąmoningomis ir pasitelkiamos kaip interpretacijas papildančios gijos. Atvejo tyrime žvelgiama į kūrinių pavadinimams pasitelkiamą „Google“ vertėjo algoritmą ir jo atliekamas klaidas, kurios išplečia kūrinių prasmę. Iš pradžių argumentuojama idėja, kuria teigiama, jog Viduramžių laikotarpis ir jo kultūrinė istorija gali būti pasitelkiami kaip žvilgsnio į dabartį perspektyva bei panaudojama kūryboje. Vėliau apžvelgiama klaida kaip mąstymą išlaisvinanti ir turinį papildanti priemonė bei jos taikymas kūrybinėje praktikoje. Tokiu besiremiančiu atvejo tyrimo atspirties tašku tampa parodos *Ir aš tik žmogus* koncepcija, grįsta Viduramžių laikotarpio istorijos bei kultūros nutrupėjimais, užmiršimais, netikslumais ir šių trūkumų užpildymu kitais, klaidingais bei klaidinančiais, tačiau produktyviais elementais. Šalia aptariami ir parodos kuravimo bei pristatymo metu atsiradę nuklydimai nuo pradinio plano, nušviečiant, kaip teigiami prasmės poslinkiai, sąlygoti klaidos, kaip kūrybinės praktikos pagrindo, leido atrasti jame slėptą potencialą pranokti turėtus tikslus.

Reikšminiai žodžiai: Viduramžiai, klaida kaip strategija, Apokalipsė, „Google“ vertėjas, šv. Jeronimas.

Juk aš tik žmogus,
 [Choras] Ir aš tik žmogus.
 Nekaltink manęs,
 [Choras] Nekaltink manęs.
 Ir aš tik žmogus, darau klaidų.
 [Choras] Ir aš tik žmogus.
 Nesu pranašas, Mesijas,
 [Choras] Ir aš tik žmogus.
 Ieškok kitur, toliau.
 [Choras] Ir aš tik žmogus.¹

Viduramžiai kaip dabarties atspindys

Šiuo raštu siekiama surengti mintinę ekskursiją, paraikant skaitytojams poros metų darbo vaisių – parodą *Ir aš tik žmogus*², kurioje jungiamas tyčinis bei netyčinis klaidų darymas, jų ieškojimas istorijoje (konkrečiau – Viduramžių ir šiuolaikybės kontekstuose, dėmesį kreipiant į tarp jų atsiškleidžiančias paraleles). Šiuos reiškinius siekiama analizuoti ir įveiklinti pritaikant juos meniniuose tyrimuose ir kūrybinėje praktikoje. Aiškumo dėlei reikėtų paminėti, jog klaidą čia traktuojau kaip nuklydimą ar paklydimą, kuris nebūtinai įgauna neigiamą konotaciją ir tampa trūkumu, o atvirkščiai – privalumu, suteikiančiu papildomą interpretacinę liniją, nurodančią, jog pats žiūrovas, priklausomai nuo turimo kultūrinio konteksto, kuria prasmes kūrinuose. Įkvėpimo pasisėmus iš Julijono Urbono *Stovint, krentant, levituojant: išplėstinio lankytojo gido*³, čia taip pat formuluojama pagrindinė užduotis – papasakoti tai, kas nebuvo pasakyta ar išgirsta per gyvus susitikimus su lankytojais, ir užtvirtinti popieriuje tyrimo rezultatus, kaip kadaise jie buvo užtvirtinti ankstesnėse parodose, įamžintose *hyperlink.lt*⁴ skaitmeniniame kataloge.

- 1 Indrė Urbelytė, *Ir aš tik žmogus*, parodos anotacija (2024), LNM, Kazio Varnelio namai-muziejus.
- 2 *Ir aš tik žmogus*, 2024 01 31 – 2024 10 02, Kazio Varnelio namai-muziejus, kuratorė Indrė Urbelytė, parodos architektė Gabrielė Černiavskaja.
- 3 Julijonas Urbonas, „Stovint, krentant, levituojant: išplėstinis lankytojo gidas“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, nr. 79 (2015): 111–126.
- 4 „Hyperlink“, Monika Radžiūnaitė, Linas Bliškevičius, žiūrėta 2024 m. birželio 2 d., <https://hyperlink.lt/>.

Nors antika ir paklojo pagrindą Viduramžių mąstymui ir kultūrai⁵, vis dėlto galima teigti, kad Vakarams didžiausią įtaką padarė krikščioniškieji Viduramžiai, persmelkti misticismo, stebuklų, augustiniešųjų – *De civitate Dei*, aprašytų kaip nusileidžiančių žemėn iš dausų – arba akvinietišųjų – *Summa Theologiae*, pakylančių į padangę nuo žemės – ir įvairių kitų bandymų išaiškinti pasaulio ir žmonijos slėpinius. Šis 1000 metų laikotarpis, sprendžiant iš to, kas apie jį liko žinoma, iš pažiūros nuo dabarties skiriasi viskuo – nemaža dalis pasaulio tapo sekuliari, mokslas virto nebe tik išorinio, bet ir vidinio žvilgsnio į kosmologiją centru, bandančiu atsakyti ir į „pirmojo judintojo“ klausimą, leisti pasiverčiant kūrėju formuoti naujas gyvybės ir negyvybės⁶ formas, galinčias kurti ir reprodukuoti save. Gamtai uždėtos kamanos, kurias vadelioja nebe antgamtiškos, transcendentalios būtybės, o pats žmogus arba transhumanizmo kontekste aprašomos esybės. Tačiau žvelgiant atidžiau, būtent Viduramžiai savo vidinių nuojautų ir pasaulio sandaros struktūra keistai primena šiuolaikybę, pasak amerikiečių istorikės Barbaros W. Tuchman, nagrinėjusios Viduramžių gyvenimą iš vidurinėsios klasės perspektyvos, šie laikai turi fenomenalių paralelių⁷. Remiantis šia prielaida, tekste taikoma kultūros istorijos prieiga ir lyginamoji analizė, kurios pagrindinis tikslas – atrasti atskirų laikmečių panašumus ir skirtumus, išryškinti specifines, bet tapačias jų savybes. Nors Viduramžių laikotarpio istorija ir yra gerokai aptrupėjusi faktine prasme, užmiršta ar per dažnai įsivaizduota, vis dėlto gali pasirodyti kaip ne tokia tolimesnė savo keistumu, rūpesčiais, baimėmis, problemomis bei lūkesčiais. Turint mintyje, jog tokią prielaidą galima taikyti kiekvienai epochai – visuomet buvo pasaulio pabaigos šauklių, žmonės nuolat kankino ligos, visuomenių bendrystę visad skaldė kontroversiškos pažiūros bei idėjos, tačiau mano akimis, būtent Viduramžiai ir to laiko kultūra leidžia atrasti ciklišką istorijos sugrįžimą, apčiuopti dabarties perteklių, joje išvešėjusį įvairumą ir tokiu būdu atrasti minties ir žvilgsnio stabilumą bei tęstinumą. Vėliau tekste pristatomas šių paralelių taikymas. Pasitelkdama autointerpretacinį metodą, siekiu atskleisti klaidos produktyvumą kaip kūrybinės

5 Viduramžių pradžioje iškiliausiu mąstytoju laikytas šv. Augustinas rėmėsi Platono ir jo pasekėjų filosofija, o Viduramžių pabaigoje it gerai prisirpęs vaisius buvo subrandintas šv. Tomas Akvinietis, grindęs savo mąstymą Aristotelio darbais.

6 Priešdėliu pažymimas, omeny turimas dirbtinis intelektas, kurį dalis jį kūrusių tyrėjų jau vadina nepriklausoma gyvybės forma.

7 Barbara W. Tuchman, *A Distant Mirror: The Calamitous 14th Century* (Random House, 2014), xx.

strategijos ir interpretacinį pagrindą bei jo taikymą atskleidžiant savo kūrybos intencijų, nuorodų ar netikėtų, per klaidas įvykusių atradimų analizę.

Pabaigos, negandos ir kiti vargai

Dabarties visuomenę apėmęs nerimas bei ateities įsivaizdavime slypinčių perspektyvų baimė itin primena X a., XI a. bei XIV a. Pasaulio pabaigos jausenas. Viduramžiais pesimizmas buvęs normalios būsenos apraiška dėl nuostatos, kad gimstąs žmogus jau savaime pasmerktas ir yra reikalingas išganymo. Galų gale, laikmečio pabaigoje prisidėjo ir Antikristo atėjimo nuojautos⁸, tačiau dabartinė desperacija, anot istoriko bei žurnalisto Yuvalo Noaho Harario, kyla iš ateities nenusipėjamumo ir akivaizdžių, dideliais technologiniais šuoliais skatinamų žmogaus žingsnių saviDestrukcijos link⁹. Dirbtinis intelektas dažnai matomas tarsi viduramžiškasis, protu iki galo neapčiuopiamas Antikristas, atnešiantis Armagedoną – jame taip pat sudėtos ir didžiausios žmonijos baimės, ir didžiausios viltys išsigelbėti, ar tiksliau – būti išgelbėtiems. Įprastai menininkai visuomet atliepė nūdienos skaudulius kūryboje, todėl, kaip Viduramžių pabaigoje rankraščiai mirguliavo Apokalipsės vaizdiniais, taip ir dabar globalios suirutės, ekologinių katastrofų, karų bei pandemijų laiku meno erdves it tvanas užtvindė kūriniai, bylojantys Laikų pabaigą – jei ne visos Žemės, tai bent žmogaus.

Apmąstant ne tokias dramatiškas paraleles kaip Pasaulio pabaigos nuojauta, matoma apstybė kitų:

- sureikšminama žmogaus moralės bei vertybių įtaka jam nepavaldiems reiškiniams, kaip ir šiandieną gresiančiam pasauliniam tvanui, visa guldančioms pandemijoms. Nepakankamai maldų sukalbėjus ar jau vėliau nepakankamai svarų kapšelių Bažnyčiai paaukojus, tūlam žmogui gero derliaus tikėtis nevalia. Kita vertus, dažnas gyveno viltimi, jog visos nuodėmės, kad ir kokios sunkios, vis dėlto bus atleistos įdėjus reikiamą atgailavimo bei aukso indėlį. Panašią dabarties būklę jau yra diagnozavęs šių laikų filosofijos šventasis kvailys Slavojus Žižekas savo *The Pervert's Guide to Ideology*, apibendrindamas *feel-good*¹⁰ tendencijas kaip savo nepakankamai gamta

8 Ibid., 262–263.

9 Plačiau apie ateities įsivaizdavimo limitus: Yuval Noah Harari, *Sapiens: A Brief History of Humankind* (HarperCollins Publisher LLC, 2015).

10 Pasitenkinimo, palengvėjimo, gero jausmo, atlikus teigiamą veiksmą.

bei skurstančiais žmonėmis besirūpinančių žmonių kaltės išpirkimą geriant brangią kavą žymiamame kavinių tinkle ir dalį gėrimo kainos aukojant Trečiojo pasaulio šalims ar Amazonės miškams gelbėti;

- vis ryškėjantys transhumanizmo horizontai, žadantys ilgą, o kada gal ir amžiną gyvenimą, tarsi pranašaujantys žmogaus tapsmą šiuolaikiniais angelais – žmogus jungiamas su technologija gauna ir savąjį klaupą šalia DI sosto, tačiau būdamas padaru iš kaulų, mėsos bei sielos (?), rizikuoja pastarosios pavergtimi ir laisvos valios praradimu, o šios srities mokslininkai regimi tarsi pamišę alchemikai, vis bandantys iš švino išgauti auksą. Panašiai ir Viduramžiais sielas pardavę velniui žmonės prarasdavo savo didžiausią turtą varan patogaus ir šlovingo gyvenimo;

- karai, be jokios abejonės, vyko visais žmonijos gyvavimo laikais, tačiau ir šiuo aspektu galima įžvelgti Viduramžių aidus. Tuo metu dominavusi krikščionybė išgyveno savo aukso amžių, o tai savaime turėtų suponuoti taiką, santarvę, ramybę, tačiau žinome, kad šis tūkstantmetis skendo karuose, persmelktuose ne tik teritorijų užkariavimo ambicija, tačiau ir konfesijų bei idėjų įtvirtinimo¹¹. Supratus, jog karas ir jo žiaurumai niekur nedingo¹² bei yra vėl grėsmingai artėjantys, visuomenėje aidi Šetono karalystės atėjimo legendos, įvairiais pavidalais atsikartojančios sąmokslų teorijose, *New Age'o* ir panašiuose religiniuose-dvasiniuose judėjimuose ar net *4chan*¹³ forumo platybėse;

- sunku pasakyti, kas kelia didesnę baimę – karai, atskleidžiantys savos rūšies žiaurumą, ar mįslingos ligos, prieš kurias tūlas žmogus esti bejėgis. Mirtis sugrįžta į kasdienybę ir šių dienų vaizdinioje. Lyg to

11 Veikiausiai užtektų paminėti vien šiuos ilgiausiai Europoje trukusius karus ir jų laikotarpius tokiam teiginiui pagrįsti: Rekonkista (711–1492), Šimtmetis karas (1337–1453), Rožių karai (1455–1487), Normanų užkariavimas Anglijoje (1066–1071), Teutonų kryžiaus žygiai į Šiaurę (XII–XV a.), Sicilijos Vakarų maldų karas (1282–1302), Danijos ir Švedijos karas (XII–XVII a.), Kastilijos pilietinis karas (1366–1369), Kroatijos–Otomanų karas (XV–XVII a.).

12 Derėtų pabrėžti, kad nuolat vykstantys karai ir karo nusikaltimai Afrikos, Artimųjų Rytų, Azijos ir kt. regionuose čia nėra pamiršti, tačiau šiuo atveju ribos brėžiamos būtent Vakarų pasaulio dalyje, krikščioniškosios kultūros areale.

13 Necenzūruojamas, anonimiškas, forumo pavidalo internetinis tinklapis, apimantis pagrindines internetinės kultūros potemes, taip pat veikia ir kaip internetinių vaizdų (memų) kūrimo platforma.

laikmečio metraštininkai, naudoję kovoje žuvusiųjų skaičių išpūtimą kaip meninę priemonę karo šlovei padidinti¹⁴, taip ir dabartyje skaičiuojami mirusiųjų kiekiai vadinamojoje civilizacinėje kovoje Europos šone. Vis dėlto spėjama, kad Viduramžiais ne karas, o veikiausiai maras privertė didesnę kiekį sielų Dievą garbinti iš arčiau, todėl Juodoji mirtis suvokta kaip Šėtono triumfas, paskatinęs žmones pulsti atgailauti, visa širdimi atsigręžti dievop, permąstyti savo elgseną bei vertybes, kad netektų galų gale svilti pekloj. Tai primena ir šių laikų pandemijos sąlygotą technologijų įsiterpimą į kiekvieno kasdienybę, staigų žmonijos susivienijimą prieš ligą atsiduodant mokslui į rankas, tačiau kartu ir susipriešinimą mažesnėse bendruomenėse, pavyzdžiui, antivakserių judėjimas, kurių pagrindinė ašis – atmesti skiepų naudą ir agituoti žmones nesiskiepyti bei pasikliauti neaiškio-
mis liaudies medicinos priemonėmis arba aiškinti ligas nematomų elektromagnetinių bangų pavidalais, kaip tai darė Viduramžių sveikatos specialistai, sakydami, jog esant tam tikram planetų išsidėstymui, oras tampa užterštas, todėl ištinka maras bei kitos negandos¹⁵;

- raganų deginimo ir *cancel* (atšaukimo) kultūros gretinimas jau regisi visiškai įprastas, o neįtikėčiausios sąmokslų teorijos kaip reptilianai¹⁶, kurie tapę lyg Viduramžių vaizduotės tradiciją pratęšiantys demonai ar nežemiškos bestijos; žydų sąmokslas ir jų pinigai, tiesiogiai plaukiantys Žemėn iš Saturno¹⁷; iliuminatai, saugantys mistines žinias bei artefaktus lyg tamplieriai, neva radę Šventąją Gralį; plokščios Žemės teorija it Viduramžiais mokytas geocentrizmas ir galybė kitų sąmokslų teorijų pavojingai artėja prie Viduramžiuose kilusių negerovių, žudynių ir skausmų.

Žvelgiant į Viduramžių laikotarpį ne kaip į kadaise suromantizuotą ir aiškius literatūrinius tropus atitinkantį laiką, juos galima atrasti kaip tapачią dabarčiai laiko konfigūraciją, kuri leidžia atrasti paraleles ir geriau

14 Tuchman, *A Distant Mirror*, xxii.

15 „The Report of the Paris Medical Faculty, October 1348“, in *The Black Death*, sud. Rosemary Horrox (Manchester University Press, 1994), 159–160.

16 Daugiau informacijos apie demoniškas reptilijas žmogaus kūnuose, gyvenančias tarp mūsų: „Reptilian conspiracy theory“, Wikimedia Foundation, žiūrėta 2024 m. birželio 2 d., https://en.wikipedia.org/wiki/Reptilian_conspiracy_theory.

17 Antisemitinės sąmokslų teorijos regisi net nepakitusios nuo pat Viduramžių.

suprasti mūsų pačių laikmetį bei įsivaizduoti išėjimą iš dabartį persmelkusių negandų, rasti priemones, išlaisvinančias iš pa(si)smerkimo. Tai ypač gerai iliustruoja apokaliptiniai atgarsiai, kaip 2020 metų pandemijos pradžioje buvo rašyta ir Lietuvos kultūrinėje spaudoje:

kiekvienas įvykis, primenantis paskutinio teismo dieną, tik sustiprina ir sutirština gyvenimą, todėl žvelgiant iš dabarties galima svarstyti, ar tik ne Juodoji mirtis privertė Europą atgimti ir nauja pradžia pažymėti skaudžių atgimimo gaivalą – *carpe diem*. Bet atgimus amžinai tenka sugrįžti ir prisiminti stiprybę suteikusį laiką bei iškilniai pabendrauti su skeletais.¹⁸

Į šiuolaikybės lankas Viduramžiai regis atkeliavo ir su dabarčiai ryškiu siekiu sugrąžinti amato reikšmę, formuoti naujas, ontologijomis grįstas pasaulio refleksijas, atsisakyti apšvietai būdingo mechanistinio pasaulio suvokimo. Viena lyderiaujančių kultūrinių platformų *e-flux* 2023 m. liepos mėnesį publikuotame išsamiaame filosofijos mokslų daktaro Yuko Hui straipsnyje „ChatGPT, or the Eschatology of Machines“¹⁹ Viduramžiai taip pat aktualizuojami kaip apmusijęs šiuolaikybės veidrodis teigiant, jog modernus pasaulis gyvena ant sekuliarizuotų teologinių konstrukto, įtvirtintų Viduramžiais, persmelktų išgelbėjimo laukimo ir Pasaulio pabaigos baimių. Tai leidžia geriau suprasti dabarties būsenas, tačiau tampa ir kliūtimi ateities kūrimo kelyje, kuriame technologija ir nauja mąstanti bei kurianti (ne)gyvybė nebūtinai reiškia žmogaus pražūtį, bet ir viduramžišką dangaus karalystę primenančios singuliarumo būsenos perspektyvą. Tyrėjas siūlo pristabdyti antropomorfinį mašinų stereotipizavimą bei mistifikavimą ir išnaudoti jas kaip visas kitas anksčiau baimę kėlusias technologijas, o vietoj apokaliptinių regėjimų imtis ateities kūrybos. Šis siekis neįmanomas be veiksmo dabartyje, be praktikos, kurią įgyvendiname kurdami dabar. Bandydama atrasti produktyvius būdus užsiimti šia veikla, atrandu klaidą kaip strategiją ir principą, be kurio sunku įsivaizduoti ne tik DI mašinų mokymąsi, bet ir žmogiškojo dėmens ar trūkumo reikšmę produktyviam vizijų kūrimui.

18 Linas Bliškevičius, „De Tribus Regibus Mortuis“, 7 *meno dienos*, nr. 13 (2020): 1334, https://www.7md.lt/tarp_disciplinu/2020-03-27/De-Tribus-Regibus-Mortuis.

19 Yuk Hui, „ChatGPT, or the Eschatology of Machines“, *e-flux.com*, nr. 137 (2023), <https://www.e-flux.com/journal/137/544816/chatgpt-or-the-eschatology-of-machines/>.

Klaida kaip išlaisvintas įrankis

Antropologiškai klaidingas mąstymas ir šiais, ir priešistoriniais laikais atliko produktyvią funkciją, kai remtasi ne teisingu pasaulio reiškinių išaiškinimu, bet tam tikrų dėsningumų atradimu ir jų užfiksavimu mitologiniame mąstyme, kuris vėliau, užmiršus pirmines jų priežastis, išliko kaip kultūrinis veiksmas, kai kuriais atvejais apsaugantis nuo vienos ar kitos grėsmės. Tai, ką šiandieną vadintume klaidingu mąstymo, mito ar legendos pavidalu, padėjo išgyventi laiką, sąmonei susitvarkyti su didesne ir žmogui nepavaldžia jėga. Viduramžiais šis klaidingas mąstymas tapo žmogui lyg įrankiu, leidžiančiu vietomis net bandyti apgauti Dievą ar „nulaužti“ jo planą, o vėliau kai kuriose kultūrose tapo net tradicija, pavyzdžiui, šiuolaikinių žydų ortodoksų tiesiamos virvelių sienos aplink ištisus miestų rajonus, neva leidžiančios neišeiti iš namų šabo metu. Taip pat ir aš, lyg gudraujanti teologė, pasitelkiu klaidą kaip įrankį susitvarkyti su kūrinio interpretacinio atvirumo keliamais uždaviniais ar kūrybos procese kylančiais iššūkiais.

Šio metodo panaudojimo pradžia laikau nutikimą bakalauro studijų pabaigoje, kai rengiant pirmąją autorinę parodą galerijoje „Akademija“²⁰, norėjau įnešti tam tikros autoironijos bei pseudomokytumo auros. Siekdamas pašiepti menininkų mėgstamą naudoti pretenzingą mirusią kalbą, parodos pavadinimą *Kvaila tapytoja* „Google“ vertėju išverčiau į lotynų kalbą ir jis tapo *Stultus Pictorem*. Vertimas, žinoma, buvo klaidingas ir atkreipė vieno Vilniaus universiteto lektoriaus dėmesį: „Kodėl, žmonės mielieji, bandot rašyt lotyniškai neturėdami žalio supratimo...“²¹ Toks komentaras pasirodė visiškai atitinkantis parodos sumanymą, kuriame sąmoningai palikta, nors ir netyčinė, programos klaida tapo pamatu tolesnei kūrybai. „Žalio supratimo“ neturėjimas nuvedė ir į magistro studijas, kuriose klaida tapo apmąstoma kaip vienas pagrindinių Viduramžių narstymo įrankių, nes juk:

kai kas sako, jog tai, kas žmogiškuosiuose įvykiuose mums atrodo esąs atsitiktinumas, buvo nulemta aukštesnio intelekto. Aukščiausiasis intelektas yra Dievas, kuris kaip aukščiausioji išmintis viską padarė egzistuojančiu, taip ir šios išminties galia viską išsaugo bei judina, viską kreipdama į deramą tikslą. Apie

20 Monika Radžiūnaitė, *Stultus Pictorem*, 2019, paroda, kuratorius Gediminas Jasinskas, Vilniaus dailės akademijos galerija „Akademija“.

21 Paulius Garbačiauskas, komentaras socialiniame tinkle Facebook (2019), https://www.facebook.com/events/317349245561295/317349282227958/?active_tab=discussion.

tai Išminties knygoje rašoma: „Ji galingai plinta nuo vieno žemės krašto iki kito ir veiksmingai valdo Visatą“ (Išm 8, 1)²².

Remiantis šiuo šv. Tomo Akviniečio samprotavimu apie atsitiktinumus, netyčinių klaidų nebūna. Nebūtinai jos atliktos žmogaus sumanymu, bet galimai kažkas, esantis aukščiau už žmogaus suvokimą, jas vis dėlto tvarko. Tokia mintis turėtų guosti tūlą žmogų – juk visi daro klaidų, o priskiriant tai aukštesnei jėgai, (pa)klydimas tampa kažkuo herojišku, prisidedančiu prie žemiškojo tikslo išsipildymo. Kitaip tariant, vietoj tragedijos atsiranda išlaisvinanti prasmė. Tokią mintį apgina ir Michelis Pastoreau savo tyrime apie meškas ir jų reikšmę kultūros istorijoje, rašantis, jog viduramžiais mokslas nebuvo suvokiamas kaip dabar. Tai buvo panašiau į empirinį pažinimą, sumišusį su mistika ir loginiais, tačiau ne visada pagrįstais apmąstymais²³. Taigi panašiai kaip atmintis reikalinga prasmei, o ne faktams, taip ir mokslas tuomet buvo naudojamas dažniau protui lavinti, ryšiui su Dievu kurti bei puoselėti ir rečiau žmogaus gyvenimo trukmei ilginti ar jo trukmės trumpinimo efektyvumui gerinti. Jis su filosofija dalijosi pareiga atsakyti į tą patį klausimą – *kodėl*, o ne *kaip*.²⁴

Taigi tokiu pat principu ir kūryboje stengiuosi kelti klausimus, nagrinėti ir interpretuoti kultūros istoriją bei daryti neįprastas jungtis.

Atvejo tyrimas: klaidos erdvė

Tokią produktyviojo-klaidingo mąstymo natą bandoma užduoti ir tik įėjus į *Ir aš tik žmogus* ekspoziciją, kur žiūrovą pasitinka du tapybos kūriniai: *O gal dar tilpčiau kaip nors? / Aut fortasse aliquo pacto convenire potui / Arba aš sudarysiu sandorį?* [1 il.] ir mažo formato autoportretas. Pirmuoju be ceremonijų atėjusįjį siekiama patalpinti į tam tikrą savęs plaksmą – vien kūrinio pavadinimas nurodo ydingą žmogaus savybę – vilkinti darbus, nusiimesti atsakomybę, taip reikalingą šiandieną. Liepsnose skęstanti klausykla duotuoju momentu smenga žemyn, o pavėluotai atgailaujančiojo skverną jau čiumpa pragaro demonai. Šitaip didaktiškai gavęs per kuprą, žiūrovas šalia mato autoportretą, kybantį prie lubų, apšviestą ryškiu šviesos disku, tarsi vertinančiu visus iš aukščiau, tačiau figūros juokdario aprėdai išduoda,

22 Akvinietis, *Filosofijos traktatų rinktinė* (Vilnius: Margi raštai, 2009), 118.

23 Michel Pastoreau, *The Bear: History of a Fallen King* (Harvard University Press, 2011), 8.

24 Monika Radžiūnaitė, „Dormi Secure: mąstytk kaip viduramžiais, tapyk šiandien“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus dailės akademija, 2021), 21, Elaba ID (96557519).

1. O gal dar tilpčiau kaip nors? / Aut fortasse aliquo pacto convenire potui / Arba aš sudarysiu sandorį?, 2022, drobė, aliejus, 144 × 130 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2022

Could I still somehow squeeze in? / Aut fortasse aliquo pacto convenire potui / Or shall I make a deal?, 2022, oil on canvas, 144 × 130 cm, photo from the artist's archive, 2022

jog ir pati autorė yra tarp nusidėjėlių. Pasukus už juodojo kubo, antrosios erdvės prieangį saugo kraujo pritvinkęs milžinas, grėsmingai kybantis virš mažos figūrėlės su akmeniu rankoje. Kūrinys ėmė konstruotis mintyse pirmosiomis antrojo Rusijos prieš Ukrainą karo etapo dienomis 2022 m., pripildytomis nerimo, baimės, neteisybės bei, kaip ir nemažai daliai menininkų, netikėliško jausmo. Kaip paprastas tapytojas gali pasitarnauti kare, kuriame reikalingi ne dailūs abrozdėliai, o realūs ginklai? Taip begalvojant, kūrinys buvo pradėtas ir užbaigtas, o pavadinimas suteiktas – *Ne ūgis, o smūgis* [2 il.], kuris vėliau išvirto į visai kitą prasmę, išlaisvinančią iš apėmusios nereikalingumo jausenos. Tačiau palietus kūrinių pavadinimus, derėtų plačiau papasakoti, kaip konkrečiai jų kūrime įveiklinamas prasmę praturtinantis „Google“ vertėjas.

Visiems gerai žinoma istorija apie Mozės ragus, Viduramžiais atsiradusius Šventajame Rašte dėl šv. Jeronimo netyčia įveltos vertimo klaidos.

2. *Ne ūgis, o smūgis / Non altitudo, sed plaga / Ne ūgis, o potėpis*, 2022, drobė, aliejus, 180 × 67 cm, Jono Balsevičiaus nuotrauka, 2022

It's not the height, it's the hit / Non altitudo, sed plaga / Not height, but a brushstroke, 2022, oil on canvas, 180 × 67 cm, photo by Jonas Balsevičius, 2022

Vėliau šie ragai tapę ir dažnai sutinkamos krikščioniškosios ikonografijos dalimi, nešančios savyje konkrečias prasmes – raguotą Mozės skulptūrą galima pamatyti net Vilniaus arkikatedros fasade. Toks bakalauro metais užsimezgęs klaidos įrankio naudojimas tapo sukabintas su istorija ir paskatino apmąstyti kitus galimus faktinius nuklydimus kaip antrą, alternatyvią interpretacinę liniją kūriniams, leidžiančią mąstyti net tik laisviau, bet ir plačiau. Reikėtų paminėti, jog neneigiu faktų egzistavimo ar jų svarbos, tačiau kūrybą matau kaip saugią erdvę eksperimentams žmoniškųjų, istorinių,

kultūrinių bei panašių nuklydimų tema. Todėl kaip pagrindinį įrankį tam įdarbinau šių laikų šv. Jeronimą (teneįsiseidžia skaitytojas) – „Google“ vertėją, programą, nepaisant spartaus technologijų tobulėjimo, atkakliai veliančią klaidas verčiant. Tad grįžtant prie *Ne ūgis, o smūgis*, išvertus šį pavadinimą į lotynų kalbą ir vėliau atvertus atgal į lietuvių, atsirado *Ne ūgis, o potėpis*. Dėl šio iš pažiūros neprasmingo atsitiktinumo įvyko naivios Dovydo ir Galijoto pasakojimo iliustracijos interpretacijos išsiplėtimas – fizinė kova bei ginklas, kaip laiku pasitelktas išmanumas, persimainė į kultūros ir jai svarbios dalies – tapybos reikšmę. Tokie netikėti posūčiai, netyčia sukuriami programos, įrodo, jog ši alternatyvi interpretavimo galimybė, nors ir susikūrusi iš klaidos, tačiau yra ne mažiau pajėgi kalbėti, o patys kūriniai nėra prireikti prie autoriaus pirminio sumanymo.

Kadangi *Ir aš tik žmogus* parodos planavimas siekia dar 2022 m., visi kūriniai buvo kuriami specialiai jai, pasisėmus įkvėpimo iš Kazio Varnelio namų-muziejaus eksponatų bei jo kūrybos. Nebuvo tikslo tiesiogiai cituoti menininko kūrybą, tačiau tam tikrus ornamentų pasikartojimus, spalvas bei architektūrinius sprendimus galima atpažinti kaip pagarbų gestą pažymėti svariame kūrėjo indėliui lietuviškai kultūrai. Bendroje parodos ekspozicijoje kartu su parodos kuratore Indre Urbelyte ir parodos architekto Gabriele Černiavskaja buvo planuojama atsivežti Kazio Varnelio kurtą monstranciją ir ją eksponuoti parodinėje erdvėje. Tačiau, kaip galima nuspėti, ir čia būta lemties įsiterpimo – objektas nespėjo atkelti iš už Atlanto, todėl situaciją teko spręsti kūrybiškiau. Šis nukrypimas nuo pirminio plano gali būti suprantamas kaip organizavimo klaida, kuri kuratorei tapo it laimikis:

monstrancija laiku neatkeliavo į Lietuvą ir turėjome ieškoti alternatyvų. Muziejaus saugyklose nė viena monstrancija neatrodė tinkama ar panaši į modernistinę Varnelio versiją. Mano ir architektės akį patraukė išraiškingų formų monstrancijų dėklai. Pasirinkome lakoniškiausią, šiek tiek primenančią vyskupo mitrą, kuri tapo savotiška Radžiūnaitės kūrybos metafora – savo pirminę istoriją praradęs (objektas į muziejų pateko be konteksto), muziejiškai „tuščias“ artefaktas, kuris užpildomas naujai kuriamomis prasmėmis. Taip parodoje atsirado naujai gimstančiai vaizdų religijai tyrinėti skirti įrankiai, o itin pailgo

3. *Nemesk kelio dėl takelio / Non trada viam vestigia / Jis neužleis kelio pėdoms*, 2023, aliejus, drobė, 120 × 120 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2023

Give no ground for the path / Non trada viam vestigia / He will not yield the way to the feet, 2023, oil on canvas, 120 × 120 cm, photo from the artist's archive, 2023

plano parodų salė susiskirstė į tris sales – nuo pragaro, žmogiškojo trapumo vaizdų prie įėjimo / išėjimo iki kulminacinio altoriaus.²⁵

Šalia šio *vaizduotės indo* buvo nuspręsta eksponuoti du tapybos darbus: *Nemesk kelio dėl takelio / Non trada viam vestigia / Jis neužleis kelio pėdoms* [3 il.] ir *Vardan Dievo ir pelno / In nomine domini et proficium / Viešpaties ir pirmagimio vardu* [4 il.]. Pastarasis vaizduoja besimušančius Apvaliojo Stalo riterius šalia tradiciškai vaizduojamo stalo su Šventojo Gralio vizija centre. Daug legendų sklando apie šį stebuklingą indą, o kai kuriose

4. *Vardan Dievo ir pelno / In nomine domini et proficuum / Viešpaties ir pirmagimio vardu*, 2022, drobė, aliejus, 120 × 120 cm, Luko Mykolaičio nuotrauka, 2022

For God and profit / In nomine domini et proficuum / In the name of the Lord and the firstborn, 2022, oil on canvas, 120 × 120 cm, photo by Lukas Mykolaitis, 2022

teigiama, jog tai net ne indas, o mįslingas, magiškas ir ypač žydams žinomas akmuo, nukritęs iš kosmoso, ar Jėzaus kraujo linija, dieviškasis giminystės ryšys – Kristus turėjo žmoną Mariją Magdaliotę bei palikuonių. Tačiau pagrindinė (ar bent populiariausia jų) visgi byloja Gralį esant taure, iš kurios Paskutinės vakarienės metu Jėzus gėrė vyną ir į kurią vėliau, po nukryžijavimo, mokiniai surinko jo šventą kraują. Sakoma, kad kiekvienas, atsigėręs iš

šio indo, gaus amžino gyvenimo dovaną, apie kurią rašoma Thomo Malorio *Le Morte d'Arthur* (1485 m.), – neįmanomą, tačiau visais amžiais žmogaus trokštą bei ieškotą būseną, todėl Šventasis Gralis mano akyse tarnauja it neįmanomos, kiekvienam individualios siekiamybės simbolis. Tačiau ne visi pasiduoda tokioms ezoterinėms paieškoms ir ima vadžias į savas rankas – kuria savą gerovę Žemėje patys. Kai šiuolaikybės persmelktam tikinčiam žmogui amžinas pomirtinis gyvenimas yra tik galimybė, Viduramžių žmogui tai buvo faktas, tačiau net tuomet amžinos pragaro liepsnos neatbaidė nuo čia ir dabar apčiuopiamų nuodėmingų gėrybių. Anot Tuchman, pirkliai nuolat mokėdavo baudas už nusizengimus, tačiau kaip mat ir vėl imdavosi tų pačių darbų. Venecijos ir Genujos turtai buvo sukrauti prekiaujant su Sirija bei Egiptu – netikėliais kitatikiais, su kuriais bet kokie ryšiai popiežiaus buvo draudžiami, o nuo Dievo rūstybės išsipirkusio prekijo turtų skrynios buvo sunkiai įsivaizduojama be ant jos dangčio tupinčio ir auksinus saugančio velnio. Minima, kad vienas Prato miesto pirklis Francisco Datini taip stipriai bandė derinti sąžinės, tikėjimo bei pelno klausimus, jog savo moto užrašė šitaip – *Vardan Dievo ir Pelno*²⁶. Tebūna visiems gera gyventi ir čia, ir ten.

Šalia riterių, besiaiškinančių kieno įsitikinimai svaresni, eksponuojamas *Nemesk kelio dėl takelio / Non trada viam vestigia / Jis neužleis kelio pėdoms*. Tai kūrinys, kurtas Kazimiero Brazdžiūno parodai *Avis*, kurioje įvairūs menininkai kūrė kūrinius aukos avinėlio tema²⁷. Anot jo parodą pristatančio teksto:

menininkas atvaizdo sklidimą sieja su memo ir memifikacijos sąvokomis – teoretikų Richardo Dawkinso ir Susan Blackmore apibūdintomis nuvalkioto vaizdinio, informacinio vieneto, laisvai apropijuojamo „gag'o“ sklidimo formomis. Būtent autorystės nusitrynimasis ir socialinis nusidėvėjimas įgalina gebėjimą kultūriškai mutuoti, prisitaikyti, evoliucionuoti.²⁸

Taigi *vaneyckiškojo* Aukos avinėlio „ikona“ su savo pačios kartotės kartote užnugaryje lieja taurėn nebe kraują, o nuodus, kurių spalva taip

26 Tuchman, *A Distant Mirror*, 40.

27 Kazimieras Brazdžiūnas, parodų diptikas *Kulminacija* ir *Avis*, *Lewben Art Foundation* ir *The Rooster Gallery*, 2023, Vilnius.

28 „Kazimiero Brazdžiūno parodų diptikas *Lewben Art Foundation* erdvėje ir *The Rooster Gallery*“, *artnews.lt*, žiūrėta 2024 m. birželio 6 d., <https://artnews.lt/kazimiero-brazdziuno-parodu-diptikas-lewben-art-foundation-erdveje-ir-rooster-gallery-83170>.

5. *Kuo susirgai, tuo ir gydykis / Fac quod mane / Daryk tai, kas negerai*, 2023, aliejus, aukso lakštas, drobė, 70 × 50 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2023

Cure what ails you with the same / Fac quod mane / Do what is wrong, 2023, oil and gold leaf on canvas, 70 × 50 cm, photo from the artist's archive, 2023

pat tampa kartote dažno įsivaizdavimo, jog nuodai privalo būti ryškiai žali. Iš gyvūno tapusi tik apvalkalu kitam gyvūnui, ji nurodo, kaip vaizdas ir jo prasmė, skirtingai nuo Viduramžiais mėgtų vaizdinių paruoštukų, gali keistis laikui bėgant ir kaip menkas nuklydimas gali nuvesti miško tankmėn bei perkeisti esmę.

Išlydėjęs žiūrovą į paskutinę erdvę, išnyra altoriniai kūriniai su juos papildančiais likusiais keturiais darbais. Pirmas jų – *Kuo susirgai, tuo ir gydykis / Fac quod mane / Daryk tai, kas negerai* [5 il.], kuriame šv. Valentinas gydo parpuolusią figūrą meilės strėlėmis. Manoma, kad šventasis globoja ne tik įsimylėjęlius, bet ir epileptikus dėl fonetinio sąskambio tarp Valentino dienos bei žodžio *kristi* vokiečių kalboje²⁹. Įsimylėjimas anglų kalboje taip

29 *Valentinstag* (šv. Valentino diena) ir *fallen* (kristi) tariant skamba panašiai.

6. *Aš juk tik gyvūnas / Ego iustus est animal / Aš nesu gyvūnas*, 2022, drobė, aliejus, 60 × 50 cm, Jono Balsevičiaus nuotrauka, 2022

I am only an animal after all / Ego iustus est animal / I am not an animal, 2022, oil on canvas, 60 × 50 cm, photo by Jonas Balsevičius, 2022

pat turi idiomą, iš dalies siejančią šiuos du dėmenis, – *to fall in love*, t. y. įkristi (nukristi) į meilę. Lyg tyčia Viduramžiais epilepsija buvo laikoma *parkritimo liga* ir siejama kartais su velnio apsėdimu, o kartais – su dangiškaisiais apsireiškimais. Nors laikoma, jog ši idiomą atsirado apie 1500-uosius, čia leidau sau įveltį tyčinę klaidą ir, kaip „Google“ vertėjas pavadinime patarė, „dariau tai, kas negerai“ – sugretindama sunkią neišgydomą ligą su žmogų pakylėjančia įsimylėjimo būseną, mėginu vaizduojamą siužetą paversti tarsi metakūriniu, atspindinčiu visą kūrybinės strategijos esmę – ir klaidingas mąstymas, priimtų normų ignoravimas, „blogų“ dalykų įdarbinimas gali nuvesti reikiama arba norima linkme.

Šalia šv. Valentino eksponuojamas raudantis skorpionas su varle. Šis kūrinys – tarsi atspirties taškas parodai. *Aš juk tik gyvūnas / Ego iustus est animal / Aš nesu gyvūnas* [6 il.] atpasakoja seną pasakėčią apie skorpioną ir varlę, skambančią maždaug taip:

7. Būna, nusiūka fortūna / *Interdum fortuna vertit* / Kartais sėkmė pasisuka, 2023, aliejus, aukso lakštas, drobė, 80 × 80 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2024

Fortune can turn / Interdum fortuna vertit / Sometimes luck shifts, 2023, oil and gold leaf on canvas, 80 × 80 cm, photo from the artist's archive, 2024

skorpionui vieną dieną prisireikęs kirsti upę, jis ėmė svarstyti, kaip tai padarius. Bemislinant, jo akis užkliuvo už pakrantėje besiilsinčios varlės. Gerai nusiteikęs jis ėmė ją kalbinti perkelti kitą krantą. Tačiau varlė išliko budri ir tarė: „Visi žino, koks tu negailestingas – sugelsi mane tik užsikėlus ant kupros.“ Skorpionas puolė tikinti to nedarysiąs – kokia gi jam nauda, jei sugelta varlė nuskęsianti kartu su juo. Kiek pagalvojusi, kvarklė įvertino tokį aiškinimą ir sutiko perplukdyti prašantįjį. Šis užlipo ant jos ir abu ėmė keliauti skersai upės,

tačiau pusiaukelėje skorpionas neatsilaikė pagundai ir sugėlė vargšę taip pasmerkdamas abu nuskęsti. Prieš panyrant į vandenį jis spėjo per ašaras išspaus-ti tik: „Tokia jau mano prigimtis“.

Klaidingas „Google“ vertėjo pavadinimo atvertimas iš lotynų į lie-tuvių kalbą vis dėlto užsispyrusiai perša jo prigimtį nesant tik gyvūnu – taip išnyra antroji interpretacinė linija, leidžianti suprasti, jog kovoti prieš susi-formavusias ydas visgi įmanoma. Kadangi tarp visų klystančių gyvų padarų tik žmogus turi privilegiją bei teisę ją apmąstyti, paroda beplanuojant įgavo *Ir aš tik žmogus* pavadinimą.

Nors veliu klaidas sąmoningai, tačiau atsitiktinai įkliuvusios klai-dos, išvirstančios į gerą rezultatą, rodosi vis dėlto geriausiai išpildančios idėją, tad be sėkmės bei šanso apsieiti negaliu. Todėl ir sukasi šalia verkian-čio skorpiono šv. Kotryna Aleksandrietė darbe *Būna, nususuka fortūna / Interdum fortuna vertit / Kartais sėkmė pasisuka* [7 il.]. Tam tikra prasme nė vienam šventajam kankiniui gyvenime nenuskilo – tragiškos kančios, tveriamos vardan tikėjimo, retam atrodo kaip siekiamybė. Kita vertus, toks pasiaukojimas atliko svarbų vaidmenį įtvirtinant krikščionybę. Šv. Kotryna Aleksandrietė buvo viena tų, kuriai fortūna nususuko – pradėjusi gyveni-mą I a. kaip Egipto princesė, vėliau ji atsivertė į krikščionybę ir dirbo jos naudai iki imperatoriaus pasmerkimo myriop ant kankinimų rato. Anot ha-giografijos, Kotrynai užteko ratą paliesti, ir jis subyrėjęs į gabalus. Tuomet imperatorius Maksencijus nutarė šventąją nukirsdinti. Galvai riedant nuo kaklo, iš jo vietoj kraujo pasipylęs pienas – atkaklus tikėjimas įrodė savo galią ir sąlygojo Vėlyvųjų viduramžių kultų įsikūrimą, įkvėpė Jeanne'ą d'Arc žygdarbiams ir apskritai stiprino tikinčiųjų valią. Sėkmė nususuko, tačiau vė-liau pasisuko atgal.

Išleistas šv. Kotrynos Aleksandrietės kvapas sklendžia kartu su Šv. Dvasios paveikslėliu [8 il.] link parodos vainiko – altoriaus. Jo konstruk-cija, kaip ir visi kiti parodoje esantys objektai, buvo kuriama specialiai šiai progai. Tikriausiai dėl to, lyg tyčia, ir šioje vietoje įsivėlė klaida. Parodos architektė Gabrielė Černiavskaja taip pat papasakojo apie savąjį laimikį:

8. Karvelis – Šventoji Dvasia, nors vanagai tik mėsa / Sus est Spiritus Sanctus, licet accipiter tantum escam / Kiaulė yra Šventoji Dvasia, nors vanagas yra tik mėsa, 2023, drobė, aliejus, 24 × 18 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2023

Dove – the Holy Spirit, though for the hawk it is only meat / Sus est Spiritus Sanctus, licet accipiter tantum escam / The pig is the Holy Spirit, though the hawk is only flesh, 2023, oil on canvas, 24 × 18 cm, photo from the artist's archive, 2023

Be istorinio konteksto, objektų fizinė ir konceptualioji išraiška su M. Radvilūnaitės kūriniais susieti per šiuolaikybės ir „klaidos“ motyvus. Vengiant gotikinės architektūros ornamentikos dekoratyvumo, objektai kuriami per šiuolaikinių kūrybos priemonių techninę prizmę – it trimačiai modeliai jie išauginti (angl. *extruded*) virtualioje aplinkoje. Nebijant klaidų – programinių *glitch* (skaitmeninių klaidų), objektai vietomis „sutrikdyti“ – nutrukę, besidubliuojantys ir patys save perdengiantys.³⁰

Tokiu būdu visa parodos architektūra, prasidėjusi nuo pirmo ne-tyčinio *glitch*, tapo persmelkta klaidos. Ant *glitch-gotikinių* konstrukcijų sumontuoti trys tapybos kūriniai primena tradicinius suveriamus altorius,

30 Gabrielė Černiavskaja, Interviu su parodos architektė (asmeninis archyvas, 2024).

9. Nu, tai aš čia taip ir norėjau, šiaip / Bene est, quod usquam hic volui / Na, aš vis tiek norėjau čia būti, 2023, aliejus, aukso lakštas, drobė, 180 × 100 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2023

Well, that's exactly what I wanted anyway / Bene est, quod usquam hic volui / Well, I still wanted to be here, 2023, oil and gold leaf on canvas, 180 × 100 cm, photo from the artist's archive, 2023

išpopuliarėjusius Viduramžių pabaigoje. Siužetai iš pažiūros tradiciniai: žmogaus sukūrimas bei išvaymas iš Rojaus, pragarų negandos ir žemiškieji žmogaus vargai bei džiaugsmas, o konkrečiau – dabartis. Nors šios trys dalys yra atskiros, parodos kontekste jos skaitomos kaip vienas nedalomas kūrinys su trimis siužetus apsakiančiais pavadinimais.

Svarstydamas, kokios galėjo būti pirmosios bei galimos paskutinės žmonių klaidos, nusprendžiau pradėti nuo pradžių pradžios – Rojaus ir išvaymo iš jo. Uždrausto vaisiaus paragavimas, kaip laisvos valios išraiška bei gėrio ir blogio skirties supratimas, tam tikra prasme yra ir klaida – juk žmonija neteko palaimos gyventi amžinoje laimėje, užsitraukė dieviškąją rūstybę, po kurios sekė vien negandos. Kita vertus, be šio įvykio nebūtume

10. *Ko tik dėl tavęs nepadaryčiau / Quod non faciam tibi / Aš tau to nedarysiu*, 2023, aliejus, aukso lakštas, drobė, 180 × 100 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2023

There's nothing I wouldn't do for you / Quod non faciam tibi / I will not do this to you, 2023, oil and gold leaf on canvas, 180 × 100 cm, photo from the artist's archive, 2023

čia. Nu, tai aš čia taip ir norėjau, šiaip / *Bene est, quod usquam hic volui* / Na, aš vis tiek norėjau čia būti [9 il.] tradiciškai vaizduojamas Adomo ir Ievos pasakojimas nuo sukūrimo iki išvymo. Tačiau tarp šių kanoninių mini siužetų įsitrina ir „Google“ vertėjo pasiūlytasis – kažkur kūrinys nuo juos išvarančio angelo slepiasi dvi mažos Adomo ir Ievos figūros, užsiklojusios pievos užklotu, o prie Edeno vartų nusidėjėlių laukia du Mozės – vienas spindulingas, kitas raguotas. Besilaikydami už rankų jie drąsinančiai kviečia nubastuosius nebijoti – „ne taip jau čia pas mus blogai“, tačiau stovi jie ant lavos grindų it galimos paskutinės žmonių klaidos – antrojo išvymo iš Rojaus, žmogui susinaikinant klimato kaitos padariniuose. Kaip atsakas šiam siužetui iš kairės matomas pragarinis peizažas *Ko tik dėl tavęs nepadaryčiau /*

11. *Oi, pažiūrėk koksai išminčius atsirado / Oh vide quid sapiens visus est / O, išmintingas žmogau!*, 2023, aliejus, sidabro lakštas, drobė, 180 × 100 cm, nuotrauka iš asmeninio archyvo, 2023

Oh, here comes Mr. Wise Guy / Oh vide quid sapiens visus est / Oh, wise man!, 2023, oil and silver leaf on canvas, 180 × 100 cm, photo from the artist's archive, 2023

Quod non faciam tibi / Aš tau to nedarysiu [10 il.], tiesiogiai ironizuojantis žmogaus sau sukliamas kančias, kol velniai užsiima *Biblijos vaikams*³¹ skaitymu ar plūduriavimu ežeruose, o Rojų juosianti siena, kaip ir peklos riba, kreipia žvilgsnį į viduriniąją dalį.

Pagrindinis veikėjas centre [11 il.] – primirštas, tačiau visiems gerai žinomas Tilis Ulenšpygelis, literatūrinis Viduramžių personažas, kuris gali pasiūlyti iki šiol aktualų viduramžišką santykį su klaidomis ar jų įveikimu. Jis „apgaukino ir miestiečius, ir valstiečius, įkūnijo laisvą dvasią, nesuderinamą su sėsliu gyvenimo būdu, išjuokė patriarchalinį vidurinių amžių gyvenimą.“³² Nemaža dalis trumpų pasakojimų apie jo nuotykius turėjo ir didaktinį prieskonį, mokiusį žmones, pavyzdžiui, pagalvoti prieš šnekant. Tad

31 *Biblija vaikams* (Biblijos vertimų institutas, 1992).

32 „Tilis Ulenšpygelis“, in *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2024 m. birželio 7 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/tilis-ulenspygelis/>.

šioje ekspozicijoje taip pat tvyro didaktikos kvapelis kaip dar viena paralelė tarp nūdienos bei Viduramžių. Pastarieji turėjo aiškų, visiems tą patį teisingą kelią – kliaukis Raštu ir gyvenk pagal jį, o mene tai atsispindėjo per tam tikrų vaizdinių paruoštukų naudojimą. Tam pasitelkiau Viduramžiais sudarytą pamokslų rinkinį tingesniems kunigams. *Dormi Secure*, arba miegok ramiai, sufleruoja rinkinio pavadinimas bei turinys, neišradinėk nieko nauja, o imk tai, kas jau sukurta ir patikrinta³³. Šiuo principu Viduramžiais buvo kuriami įvairūs vadovėliai, pamokantys ir tūlą iliustratorių, skulptorių ar kitą dailiojo amato atstovą konkrečių gyvūnų, šventųjų ar augalijos vaizdavimo principų. Vienas žymiausių tokių vadovėlių yra XIII a. sukurtas Villard'o de Honnecourt'o (1200–1250) vadinamasis dailininko *portfolio* su piešiniais ir juos lydinčiais komentarais. Jame atskleidžiamos ne tik vaizdavimo instrukcijos, bet ir vaizduojamų objektų ir gyvūnų charakteringos ypatybės ar perspėjimai, tarp kurių ir vienas apie supykusią dygliakiaulę, besišaudančią dygliais³⁴, ar įvairūs patarimai, kaip sukonstruoti niekad neprašaunantį arbaletą³⁵. Tai parodo Viduramžių menininko amatininkiškumą, leidžiantį pasiduoti kūrybai be puikybės atspalvio bei sekti tradicija, nebandant nukopijuoti nenukopijuojamą, t. y. Dievo tobulai sukurtą pasaulį, bet skleisti objektų vaizdavimo „receptus“, neprieštaraujančius jų pirminei idėjai. „Tad kam galvoti savo ir rizikuoti suklysti, jei jau yra laiko patikrinti pavyzdžiai, sutelkę savyje reikiamus ir visuotinai atpažįstamus pavidalus.“³⁶

„Ar tik nebus nutikę taip, kad bibliotekos pranoko mūsų imlumą, kad visi daugiau ar mažiau esame nemokšos ir kad vienintelis mums likęs dalykas – kuo geriausiai naudotis tuo žinių kiekiu, kurį turime.“³⁷ Šiuolaikybė teigia atmetanti didaktiką bei ankstesnių kartų primestas normas kaip atgyveną, tačiau apsisukusi ji suteikia erdvės kiekvienam būti mokytoju ar guru, pasivadinus *influenceriais* (nuomonės formuotojais) arba viską išmanančiais turinio kūrėjais. Nuo žmonių gydymo, meno ar net kariavimo iki kosmetikos ar maisto – visose srityse galima būti ir pamokytam, kaip gyventi, ir kiekvienas yra mokytojas, augina savo ištikimų (pa)sekėjų būrelį. Kai imama gydytis klausant pseudogydytojų, kurių pamokymai labiau primena

33 Jay Williams, *Life in the Middle Ages* (University Press, 1954), 232.

34 Villard de Honnecourt, *The Medieval Sketchbook of Villard de Honnecourt* (Dover Publications Inc., 2006), 94.

35 Ibid., 86.

36 Radžiūnaitė, „Dormi Secure“, 3.

37 Witold Gombrowicz, *Dienoraštis I* (Vilnius: Odilė, 2019), 60.

Viduramžius nei pažangias dabarties technologijas, o klinikų kabinetai virs-
ta *Instagram'o* ar *TikTok'o reels'ais*, tikrovės ir pramanų ribos išsitrina, dalis
visuomenės ima keliauti *klaidingais* keliais. Tad kokia visuomenė, toks ir
pranašas stovi *Oi, pažiūrėk koksai išminčius atsirado / Oh vide quid sapiens
visus est / O, išmintingas žmogau!* kūrinys. Per tokią prizmę interpretuoja-
mas ir jo veidrodis rankoje, o grindų mozaika su *Bocca della Verità* reljefu
Švč. Mergelės Marijos bazilikos prieangyje Romos Kosmedine³⁸ jau sustin-
gusi, o paskutiniai nubastieji melagiai seniai atgulę šalia jos. Ulenšpygelį
supantys *naujosios religijos* bažnyčios vitražai pasakoja jo gyvenimą bei iš-
daigas pagal Viduramžių bažnytinio meno tradicijų kanonus – per spalvoto
stiklo paveikslėlius sklindanti šviesa ir tiesiogiai, ir metaforiškai apšviečia
jų skaitytoją, o jų grožis sustiprina apmąstymų pagavą. Klaidos erdvė yra
žmogiška erdvė, todėl klaida yra neišvengiama žemiškojo grožio bei būties
dalis, reikalinga ne atmetimo, tačiau susitaikymo ir panaudojimo.

Apibendrinant, šv. Augustinas plastinius menus (dailę, skulptūrą) laikė žemes-
niais už muziką ar architektūrą – jie esą imituojantys gamtą. Kadangi, kaip ir
Plinijus Vyresnysis kadaise rašė savo *Gamtos istorijoje*, to daryti nėra prasmės,
nes Dievo kūryba yra aukščiausias ir neatkartinamas grožis, taigi ir toks menas
esąs amžinai pasmerktas būti nevykusia imitacija³⁹. Tačiau kūryba, ateinanti iš
žmogaus, pavyzdžiui, poezija, buvo jo vertinama labiausiai. Ne mėgdžioti išo-
rę, o kliautis ir sekti vaizduote, įkvėpta dausų, – štai ką mąstydamas apie meną
šv. Augustinas vertino ir teigė esant teisinga⁴⁰. Nėra būtinybės mėginti imituoti
kūrėjo idėją – pasitelkus kiekvieno individualią išmonę, fantaziją bei atmintį,
galima *augustiniškai* kurti savas prasmes, o jei jos netyčia kur nuklysta – nie-
ko baisaus, gal paklydę rasime lobį. Šiuose kūriniuose nesistengiama imituoti
„teisingos“ gamtos, o yra pasitelkiami tarpusavy įvairiai derinami viduramžių
krikščioniškosios ikonografijos elementai, susimbolinti objektai, spalvos bei
siužetai tam, kad, visų pirma, jais būtų atskleidžiama prasmė, ir tik atlikdami
šią funkciją, jie įgauna ir gretutinį dėmenį – *grožį*.⁴¹

38 *Bocca della Verità* – marmurinis I a. siekiantis galimai kanalizacijos dangtis, apaugęs legendo-
mis, jog melagiui įkišus ranką jo burnon, ji būsianti nukirsta.

39 Pliny the Elder, *Natural History: A Selection*, red. John Healy (Penguin Books Ltd, 1991), 10.

40 Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai* (Vilnius: Aidai, 2004), 248–252.

41 Radžiūnaitė, „Dormi Secure“, 18–19.

Šiuolaikybės kontekste, suvokiant, jog blogis nėra demonai, velniai ar kažkas, ką galima įveikti tik sudeginus ar nukankinus, o yra tiesiog realybės dalis, galima stengtis su juo darniai gyventi.

Taigi, išsiaiškinus bent mažą dalį dviejų laikotarpių – Viduramžių bei dabarties – panašumų, galima užtikrintai teigti, kad žmogus lieka toks pat, jo vargai, baimės bei negandos – taip pat. Jei kadaise žmogus primityvesniais instrumentais bei būdais įveikė „pasaulio pabaigą“, dabartis su šiuolaikiniu suvokimu bei technologijomis mums leidžia ateitin žvelgti drąsiau. Pakeliui nepamirštant žaismės, išlaisvinančios mąstymą ir leidžiančios ne tik kūrinius interpretuoti skirtingai, tačiau ir į negandas žvelgti kitu kampu.

Viduramžių minties lobynai iš dalies baigiasi su šv. Tomu Akviniečiu, tad šį tekstą simboliškai taip pat užbaigsiu jo žodžiais:

[t]ai, kad Dievas leidžia blogį savo valdomuose daiktuose, neprieštaruja dieviškajam gerumui. Pirma, apvaizda nenaikina jos valdomų esinių prigimties, bet ją išsaugo. O visatos tobulumui reikia, kad egzistuotų ne tik tam tikri esiniai, kuriuose blogio negali pasitaikyti, bet ir tokie, kurie dėl savo prigimties gali patirti trūkumo sukeltą blogį. Tad jei dieviškoji apvaizda visiškai pašalintų blogį iš tikrovės, daiktai nebūtų valdomi pagal jų prigimtį, ir tai būtų didesnis trūkumas, negu atskiri trūkumai, kurie būtų pašalinti. <...> Vadinasi, tuo, kad Dievas leidžia blogį pasaulyje, labiau išryškėja dieviškasis gerumas geruose dalykuose ir išmintingumas blogį subordinuojant geriui.⁴²

Gauta — 2025 09 01

Literatūra

- Akviniėtis, Tomas. *Filosofijos traktatų rinktinė*. Vilnius: Margi raštai, 2009.
- Augustinas, Aurelijus. *Išpažinimai*. Vilnius: Aidai, 2004.
- Bliškevičius, Linas. „De Tribus Regibus Mortuis“. *7 meno dienos*, nr. 13, 2020. https://www.7md.lt/tarp_disciplinu/2020-03-27/De-Tribus-Regibus-Mortuis.
- Brazdžiūnas, Kazimieras. „Kazimiero Brazdžiūno parodų diptikas Lewben Art Foundation erdvėje ir The Rooster Gallery“. *Artnews.lt*, 2023. <https://artnews.lt/kazimiero-brazdziuno-parodu-diptikas-lewben-art-foundation-erdveje-ir-rooster-gallery-83170>.
- Garbačiauskas, Paulius. Komentarai socialiniame tinkle Facebook, 2019. https://www.facebook.com/events/317349245561295/317349282227958/?active_tab=discussion.
- Gombrowicz, Witold. *Dienoraštis I*. Vilnius: Odi-lė, 2019.
- Harari, Yuval Noah. *Sapiens: A Brief History of Humankind*. HarperCollins Publisher LLC, 2015.
- Honnecourt, Villard de. *The Medieval Sketchbook of Villard de Honnecourt*. Dover Publications, 2006.
- Hui, Yuk. „ChatGPT, or the Eschatology of Machines“. *E-flux.com*, nr. 137, 2023. <https://www.e-flux.com/journal/137/544816/chatgpt-or-the-eschatology-of-machines/>.
- Pastoreau, Michel. *The Bear: History of a Fallen King*. Harvard University Press, 2011.
- Pliny, the Elder. *Natural History: A Selection*. Penguin Books, 1991.
- Radžiūnaitė, Monika. „Dormi Secure: mąstykl kaip viduramžiais, tapykl šiandien“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus dailės akademija, 2021. Elaba ID 96557519.
- „Reptilian conspiracy theory“. *Wikimedia foundation*. Žiūrėta 2024 m. birželio 2 d. https://en.wikipedia.org/wiki/Reptilian_conspiracy_theory.
- Šventasis Raštas. *Senasis ir Naujasis Testamentas*. Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija, 1998.
- „Tilis Ulenšpygelis“. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. birželio 7 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/tilis-ulenspygelis/>.
- Tuchman, Barbara W. *A Distant Mirror: The Calamitous 14th Century*. Random House, 2014.
- Urbelytė, Indrė. *Ir aš tik žmogus*. Parodos anotacija, 2024.
- Urbonas, Julijonas. „Stovint, krentant, levituojant: išplėstinis lankytojo gidas“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, nr. 79 (2015).
- Williams, Jay. *Life in the Middle Ages*. University Press, 1954.

Summary

The Phenomenon of Error and the Many Reflecting on It / *Phaenomenon erroris et muti cogitantis* / The Phenomenon of Error and Stupid Thinking

Monika Radžiūnaitė

Keywords: Middle Ages, error as a strategy, Apocalypse, Google Translate, St. Jerome.

This text examines the phenomenon of error, its manifestations, and its application in creative practice, emphasizing its productive possibilities. In the context of creative work, errors that are reflected upon become conscious tools, serving as interpretive threads that enrich meaning. The case study focuses on the Google Translate algorithm, analyzing the errors it produces in the titles of artworks and how these errors expand the interpretive potential of the works. At the outset, the text argues that medieval culture and its historical perspective can inform contemporary creative practice. This idea is illustrated by St. Jerome's unintentional translation error when rendering the Holy Scriptures, which led to depictions of Moses as horned in parts of Christian iconography. In her work, the author parallels St. Jerome with Google Translate, highlighting how unintentional interpretations can generate new lines of meaning and create distance from the author's original intent. For instance, the original title *Take a Hair of the Dog That Bit You / Fac quod mane / Do What Is Wrong* is completely transformed when retranslated into Lithuanian from Latin.

The discussion then considers error as a means of liberating thought and enriching content, exploring its application in creative practice. The case study begins with the concept of the exhibition *I Am Only a Human*, which embraces the fragmentation, omissions, and inaccuracies of medieval history and culture, filling these gaps with alternative—sometimes false or misleading, yet productive—elements. The text also addresses deviations from the original plan that occurred during the curation (curator Indrė Urbelytė), installation (exhibition architect Gabrielė Černiavskaja), and presentation of the exhibition. These deviations illustrate how positive shifts in meaning, generated by error as a foundation for creative practice, revealed untapped potential and allowed the project to exceed its initial objectives.